MÜTEFERRİKA

Kitabiyat Dergisi Güz 2010/2 • ISSN 1300-6479

38

• Yahya ERDEM • Oğuz EREN •
• Mehmet ERGÜN • Feridun KANDEMİR •
• Önder KAYA • İ. Arda ODABAŞI •
• Özgür TÜRESAY • Cavit Orhan
TÜTENGİL • Erol ÜYEPAZARCI •
•Talât Mümtaz YAMAN •

Erol ÜYEPAZARCI

SIRADIŞI BİR ÇİZER : CEMİL CEM ve KENDİ ADIYLA ÇIKARDIĞI MİZAH DERGİSİ: *CEM*

Müteferrika'nın geçen sayısında ünlü karikatür sanatçımız Cemil Cem'i tanıtmış ve önce dönemin nitelikli mizah dergisi "*Kalem*" de sonra kendi adıyla çıkardığı "*Cem*" dergisindeki çizerlik serüvenini anlatmıştık.

Bu sayımızda Cemil Cem'in erken Cumhuriyet döneminde 1927-1929 yılları arasında yeniden çıkardığı *Cem* dergisindeki çizerliğinden ve dergisinin başına gelenlerden söz edeceğiz.

Geçen sayımızda belirttiğimiz gibi Cemil Cem, İttihat Terakki'nin baskısı yüzünden 10 Kasım 1910'da çıkardığı *Cem* dergisini 8 Temmuz 1911'de 32. sayısında kapatmış idi. İttihat Terakki'nin iktidardan düşmesinden sonra 10 Ağustos 1912'de yeniden yayınlanmaya başlayan *Cem* dergisi Balkan Savaşı'nın feci sonuca doğru gittiği günlerde 19 Ekim 1912'de 43. sayısında bu kez sahibinin isteğiyle yeniden kapatılmıştı.

Dergisini kapattıktan sonra Cemil Cem'in ne yaptığı hakkında bilgiler çok kısıtlıdır. Bütün kaynaklar Cemil Cem'in Avrupa'ya gittiğini ve I.Dünya Savaşı'nı yurtdışında geçirip Mütareke Dönemi'nde İstanbul'a geldiğini yazıyor ve hepsi de bu dönemi Paris'te geçirdiğini belirtiyor.[1] Bu bilgilerin biraz incelenmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Cemil Cem, dergisini kapattıktan sonra 23 Ocak 1913'de gerçekleştirilen ve tarihimizde "Bâb-ı âli Baskını " olarak geçen hükümet darbesi sonunda İttihat Terakki yeniden iktidara geçecek ve Mahmut Şevket Paşa sadrazam olacaktır. İttihat Terakki yeni iktidarının ilk günlerinde muhaliflerine karşı pek sert bir tepki göstermeyecektir. Ancak 11 Haziran 1913'te Mahmut Şevket Paşa'nın bir suikast sonucu öldürülmesi üzerine bu tutumlarını değiştirip muhaliflerini aşırı bir şiddetle tazyike başlayacaklardır. Örneğin *Cem* dergisinin Cemil Cem ile birlikte en önemli kalemi olan Refik Halid'i suikaste methaldar olduğu iddiasıyla Sinop'a süreceklerdir.

Refik Halid, Sinop Çankırı ve Bilecikte'ki sürgün hayatını 5 yıl sürdürdü ve ancak Ziya Gökalp'in şefaati sonucu I. Dünya Savaşı'nın son günlerinde İstanbul'a dönebildi.

Rıza Nur ve Ali Kemal'in anılarından bildiğimiz bir husus ise Mahmut Şevket Paşa'nın ölümünü izleyen günlerde o zaman İstanbul Merkez Komutanı görevini üstlenen İttihat Terakki'nin üç kuvvetli adamından biri olan Cemal Paşa'nın ünlü muhalifleri nezdine getirtip Avrupa'ya gitmeleri için nazik bir şekilde(!) ikna ettiğidir. Acaba Cemil Cem de bu ikna edilenlerden biri olarak mı Avrupa'ya gitmiştir yoksa kendi arzusuyla mı ülkeyi terketmiştir?. Bunu belirleyecek bir emareye sahip değiliz.

Cemil Cem daha öncede değindiğimiz Feridun Kandemir'e verdiği röpartajda özellikle Talat Paşa ile arasının iyi olduğunu söylemekte ve Talat Paşa'nın çizdiği karikatürlere kızmadığını güldüğünü dile getirmekte ve Bâb-ı âli Baskınından sonraki bir gün samimiyetle koluna girip:

—Cemil Bey; senin ve benim gibi düşünürler arasında ihtilaf olamaz. Eminim ki sen ne düşünüyorsan; ben de öyle düşünüyorum. Fakat vaziyet icabı senin bilmediğin öyle mecburiyetler oluyor ki bunlar beni istediğim gibi hareketten menediyorlar.. dedigini anlatmaktadır.

Bu sözler doğruysa Cemil Cem'in en az Talat Paşa nezdinde Refik Halit gibi algılanmadığı ortaya çıkar. Öyleyse Cemil Cem neden ülkeyi terketmiştir sorusu-

---

[1] Turgut Çeviker, *Osmanlılar Ansiklopedisi . Cilt:I s.343, "Cemil Cem" maddesi*

nun yanıtını da bilmiyoruz. Bilinen Cemil Cem'in uzun bir süre için ülkeyi terkettiğidir.

Kendisinin gurbete çıktığı ilk günlerde Paris'i seçmesi normaldir. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi uzun yıllar bu kentte yaşamıştır. Ancak I.Dünya Savaşı yıllarını Paris'te geçirdiğine pek ihtimal vermiyoruz. Çünkü bu yıllarda Fransa ile Osmanlı Devleti savaş halindedir ve Fransızlar savaştığı ülkelerin Fransa'daki vatandaşlarını bir nevi temerküz kampında savaş süresince hapsetmişlerdir.Mesela ünlü Macar yazarı Aladar Kuncz bu temerküz kampı sakinlerinden biridir ve anılarını *Kara Manastır* adlı bir kitapta toplamıştır.[2] Cemil Cem'in böyle bir durumla karşılaştığını gösteren bir kayıta rastlamadık. Kendisi Feridun Kandemir ile yaptığı söyleşi de bu sırada İsviçre'de olduğunu söylemektedir.[3] Büyük ihtimalle savaş tehlikesi ufukta görününce Cemil Cem Fransa'dan tarafsız ülke İsviçre'ye geçmiş ve I. Dünya Savaşı boyunca bu ülkede yaşamıştır.

Mütareke döneminde İstanbul'a döndüğü muhakkaktır. Çünkü Eylül 1921'de Sanayi-i Nefise Mektebi'ne yani ileriki yılların Güzel Sanatlar Akademisi'ne müdür olarak atandığı bilinmektedir.[4] Cemil Cem'in bu tarihten önce İstanbul'a geldiği kesindir. Bu dönemde Tevfik Paşa kabinesi iktidardadır. Bu tayini o kabinenin yaptığı açıktır. Bazılarının söylediği gibi Cemil Cem'in Hürriyet ve İtilaf Fırkasıyla ilişkisi olduğu, Damat Ferid hükümetleriyle işbirliği içinde bulunduğu şeklindeki iddiaları kanıtlayacak delillere sahip değiliz. Bu iddiaların Cemil Cem'in yukarıda sözkonusu ettiğimiz göreve Mütareke Dönemi'nde atanmasından dolayı üretildiğini sanıyoruz. Ama belirttiğimiz gibi Cemil Cem'in atandığı zaman Damat Ferit Paşa sadrazam değildir, hatta bütün siyasal etkinliğini yitirmiş,Avrupa'da yaşamaktadır ve yerinde Anadolu Harekâtı ile daha anlaşmalı bir siyaset güden Tevfik Paşa bulunmaktadır. Bu savımızı destekleyecek bir diğer husus ise Cemil Cem'in görevini Cumhuriyet ilan edildikten sonra da iki yıl sürdürmesidir. Eğer Damat Ferit ile ilişkisi ve Milli Mücadele karşıtı bir tutumu olsaydı Cumhuriyet sonrası hemen görevinden alınması gerekirdi diye düşünüyoruz, Kanımız bu dönemde Cemil Cem'in pek etliye sütlüye karışmadığı şeklindedir.

Cem dergisinde Cemil Cem'in en kuvvetli destekçisi olan ve yazı işleri müdürü görevini üstlenen Refik Halit ise Mütareke'de en keskin İttihatçı karşıtlarından biri olmuş ve gelişen olaylara etkin bir şekilde karışmıştır. Ferit Paşa hükümetleri

---

[2] Aladar Kuncz, *Kara Manastır*, Ankara 1956, M. Eğitim Bakanlığı Yayınları-"Macar Klasikleri: 17"

[3] -Feridun Kandemir, *Üstat Cem İle Bir Konuşma*, 19 Şubat 1936 tarihli Yedigün Dergisi

[4] -Bakınız: 1 numaralı not

tarafından Posta Telgraf Müdir-i Umumiliği'ne atanan Refik Halit Milli Mücadele'ye karşı ciddi şekilde karşı tavır almış, Kuvay-i Milliyeci'leri nefret ettiği İttihatçıların izleyicileri olarak görmüştür. Refik Halid'i daha sonra yine Kuvay-ı Milli karşıtı "*Aydede*" mizah gazetesinin sahibi ve başyazarı olarak görüyoruz. İlk sayısı 2 Ocak 1922'de çıkan *Aydede*'nin bu ilk sayısında ilk sayfada Cemil Cem'in bir karikatürü vardır ancak bu sayıdan sonra 90 sayı çıkan *Aydede*'de Cemil Cem'in hiçbir karikatürüne rastlamıyoruz. Yine kişisel kanaatimiz Cemil Cem'in Milli Mücadele karşıtı olduğunu pervasızca ilan eden *Aydede* dergisinde pek görülmek istememesidir. Bu durum Refik Halit tarafından da kabul edilmiş gözüküyor. Derginin yayınlanmasının üzerinden altı ay geçtikten sonra 3 Temmuz 1922'de yayınlanan 53. sayıda derginin yazar ve çizerlerinin karikatürleri ilk sayfada boydan boya yayınlanmış, derginin çizerleri olarak Rıfkı, Ramiz, Münif Fehim gösterilirken Cemil Cem'den hiç söz edilmemiştir. Bu durumdan da Cemil Cem'in ilk sayıdan sonra *Aydede* ile ilişkisini kestiği açıkça anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra Mart 1925'e kadar Cemil Cem Sanayi-i Nefise Mektebi Müdürlüğü görevini sürdürmüştür. Bu tarihte görevinden alınmış mıdır yoksa istifa mı etmiştir bilmiyoruz.

Cemil Cem'in *Cem* Dergisini Yeniden Çıkarması. İlk Dönem: 15 Aralık 1927-2 Ağustos 1928

Cemil Cem, Güzel Sanatlar Akademisi Müdürlüğü'nden ayrıldıktan bir süre sonra kendi adını verdiği *Cem* dergisini 15 Aralık 1927'de yeniden yayınlamaya başladı.

Cumhuriyet'in ilanından *Cem*'in yeniden yayınlandığı tarihe kadar olayları gözden geçirirsek dramatik ve heyecan verici gelişmelerin yaşandığını görürüz.

29 Ekim 1923'de Cumhuriyet'in ilanından sonra daha önce T.B.M.M.'de muhalefet görevini üstlenen II. Grub'un tamamen siyaset sahnesinden silindiğini ve meclisin birkaç istisnası dışında Halk Fırkası (İlerinin Cumhuriyet Halk Partisi) mebuslarından oluştuğunu müşahede ederiz. Milli Mücadele'nin Refik Halit, Ref'i Cevat gibi İstanbul'daki sivri dilli karşıtları ise ünlü gazeteci Ali Kemal'in İzmit'te Nurettin Paşa tarafından halka linç ettirilip feci şekilde öldürülmesinden sonra yurtdışına kaçacaklar ve Lozan Antlaşmasına göre hazırlanan "150'likler Listesi"ne girip ancak 15 yıl sonra affedilip Türkiye'ye gelebileceklerdir. Bütün bu gelişmelere karşın bu sakin durum fazla uzun sürmeyecektir; kısa bir zaman sonra Atatürk ile eski mücadele arkadaşları Ali Fuad, Kazım Karabekir, Refet Paşalar ve Rauf Orbay, Adnan Adıvar gibi milletvekillerinin arasının açılması; bun-

ların Halk Fırkası'ndan kopup Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurmalarıyla sonuçlanacaktır. 1925 yılındaki Şeyh Sait İsyanı ve isyanın başlangıçta kazandığı başarılar Başbakan Fethi (Okyar) Bey'in istifasını ve yerine İsmet İnönü'nün yeniden başbakan olmasını gündeme getirmiş; Meclis'te kabul edilen Takrir-i Sükun Kanunu'nun uygulamasıyla Cumhuriyet'in ilk muhalif partisi kapatılmıştır. Asıl dramatik gelişmeler 1926 yılında Atatürk'e karşı yapılması planlanan İzmir Suikasti sonunda yaşanır. Bu davanın İzmir ve Ankara'da ki mahkemeleri muhalefetin tamamiyle bertaraf edilmesi amacıyla kullanılır.. Ünlü İttihatçı Maliye Nazırı Cavit Bey'in de içinde bulunduğu pekçok muhalif ve İttihatcı idam edilir. Mahkemelerden evvel Avrupa'ya giden Rauf ve Adnan Beyler yurda dönmezler ve gıyaben çeşitli cezalara mahkum edilirler. Daha önce genellikle muhalif çizgide neşniyat yapan İstanbul matbuatı da Şeyh Sait İsyanı ile ilgili olarak Elazığ'da İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmış ve ancak Atatürk'e çektikleri ve bir nevi af dileme telgrafları sonucu ceza almadan kurtulmuşlar ama içlerinden Ahmet Emin (Yalman) ve Velit Ebüzziya gibileri artık gazeteciliğe veda etmek zorunda kalmışlardır. Bu muhalefeti sindirme harekatından sonra ilk kez 1927 yazında İstanbul'a gelen Atatürk büyük tezahüratla karşılanmış ve 1927 yılında yenilenen seçimler sonrası yeni teşekkül eden T.B.M.M Atatürk'ün bizzat seçtiği milletvekillerinden oluşmuştu. Halk Fırkası meclisteki tek partiydi ve ülkede artık fiilen bir tek parti iktidarı egemendi. İşte *Cem*'in yeniden çıkmaya başladığı günlerdeki Türkiye'nin siyasal ortamı böyleydi ve görüldüğü gibi muhalif çizgisiyle tanınan bir mizah dergisi için pek de uygun bir ortam değildi.

Cem'in çıktığı günlerde yayınlanan mizah dergilerinin durumunu gözlemlersek en etkililerinin Yusuf Ziya (Ortaç) ve Orhan Seyfi (Orhon)'un çıkardığı *Akbaba* (1922-1929 arası yayınlanmış; 1929 da kapanmış daha sonra yeniden yayınlanarak 1970'li yıllara kadar yaşamıştır) ile bir süre sonra Orhan Seyfi'nin yayınladığı *Papağan* (1924-1927 arasında yayınlanmıştır) dergileri olduğunu görürüz. II. Meşrutiyet'ten beri yayınlanan halka dönük mizah dergisi *Karagöz*'ü ve Burhan Cahit'in çıkardığı *Köroğlu* dergisini ve bu dergilerin hepsinin iktidar yandaşı bir yayın yaptıklarını da belirtmemiz gerekir. Refik Halid'in *Aydede*'sinde sürekli yazıları yayınlanan Yusuf Ziya; Refik Halid yurtdışına kaçınca onun kadrosuyla *Akbaba*'yı yayınlamış ama geçmişini unutturmak için büyük bir gayretle yeni rejime biat etmiş ve ilk önce de eski patronu Refik Halid'i hedef almış; *Akşam Gazetesi*'nde yayınlanmaya başlayan anıları dolayısıyla Refik Halid'i şiddetle yeren yazılar *Akbaba*'da yerini almakta gecikmemiştir. Atatürk ile aralarında oluşan anlaşmamazlık nedeniyle kocası Adnan Bey ile yurtdışına giden Halide Edib'e yurt-

dışında verdiği konferanslar dolayısıyla en şiddetli reaksiyonu gösterenlerin başında da Yusuf Ziya gelir. Halide Edib'e babasının Musevilikten dönme olduğu iddiasıyla "Halide Mişon Hanımefendi" diye hitap etmekten bile çekinmemiştir. Bütün bunlar *Cem*'in yayınlandığı günlerdeki atmosferi göstermek bakımından önemlidir.

Cemil Cem'in yeni *Cem* dergisinin ilk sayısı yukarıda belirttiğimiz gibi 15 Ocak 1927'de yayınlanmıştır. Dergi 16 sayfadır; Perşembe günleri çıkan haftalık bir mecmuadır; eskiden olduğu gibi Fransızca bölümü yoktur; yalnızca Türkçe yayınlanmaktadır. Derginin nüshası 15 kuruşa satılmaktadır. İdarehanesi Bâb-ı âli Caddesi'ndeki daire-i mahsusa yani özel tutulmuş dairedir. Yıllık abonesi 750, altı aylık abonesi 375 kuruş olup yabancı memleketler için bu fiyatlar iki katıdır. Sorumlu müdür o zamanki deyişle müdür-i mes'ul Cemil Cem olup ilk sayı Terakki Matbaası'nda basılmıştır.

Cemil Cem derginin ilk sayısında derginin çıkma amacını "Bir İki Söz" başlığı altında şöyle ifade etmektedir:

" Cem ondört seneden fazla süren bir ayrılıktan sonra tekrar lütüfkâr ve teveccühkâr kârilerine kavuşuyor. İhtimal bu kadar uzun bir zamanın icab ettirdiği her türlü tekâmülü beraber getiremiyoruz. Fakat buna mukabil bir şey getiriyoruz ki o da nihayetsiz bir sanat ve fazilet aşkıdır. Karikatürü alelade bir nakisecilikle karıştıranlar yanılırlar. Vakıa karikatür daima kusurları görür. Fakat bu görüş onun bedhavahlığının değil hayırhavahlığının delilidir. Her zaman mübalağa ile çirkinlikleri teşhir eden bir karikatürist kadar güzellik aşığı tasavvur olunamaz.

Cem hüsn-i niyetini rehber ittihaz ettiği için en şedit tenkitlerine rağmen daima tevecüh ve muhabbeti celbetmiştir. Bu kadar seneden sonra tekrar intişar edebilmesini de yine bu umumi tevecüühe medyundur.

Cem neşriyatını tatil ettiği zaman köhne ve mütefessih Osmanlı Saltanatı yıkılıyordu; intişara başladığı bugün ise Aziz Müncimiz'in kurduğu genç Türk Cumhuriyet'i yükseliyor. Cem'in karanlık ve pürnur iki devreye ayrılan hayatında bu ne mesut bir tesadüftür : O gün bir yıldız batıyordu , bugün bir güneş doğuyor.

Eğer benim naçiz kalemim Büyük Gazi'nin bu şaheserinde ifa edeceği küçük bir hizmet bulabilirse kendimi yalnız sanatta değil, hayatta da gayesine ermiş bir mesut addederim."

Cem

Cemil Cem'in; bu yazısı ilk karikatürlerini çizdiği günden beri ısrarla yinelediği karikatür hakkındaki düşüncelerinin tekrarından ve yeni rejime saygısını ifade etmekten ibarettir. Doğan bir güneş gibi gördüğü Aziz Kurtarıcı ve Büyük Ga-

zi'nin eseri Cumhuriyet'e kalemiyle hizmet etmek istediğini belirtirken karikatürün yalnız kusurları ortaya çıkaran bir sanat olmadığını, abartılı bir şekilde kusurları ortaya çıkarmasının onun aslında iyiniyetinin bir kanıtı olduğunu; abartılı bir şekilde çirkinlikleri gözler önüne seren bir karikatürcü kadar güzellik aşığı bir sanatkâr olamayacağını anlatıyor ve sanki eleştirileri için önceden özür diliyor.

Derginin bu yeni yayın dönemindeki içeriğine bakarsak şu hususları tesbit ederiz:

Derginin ilk ve son sayfalarında tam boy karikatürler bulunmaktadır. Derginin içinde de iki veya üç sayfa tam boy karikatür bulunmakta; bunların yanında bazı küçük boy karikatürlerde diğer sayfalarda yer almaktadır.

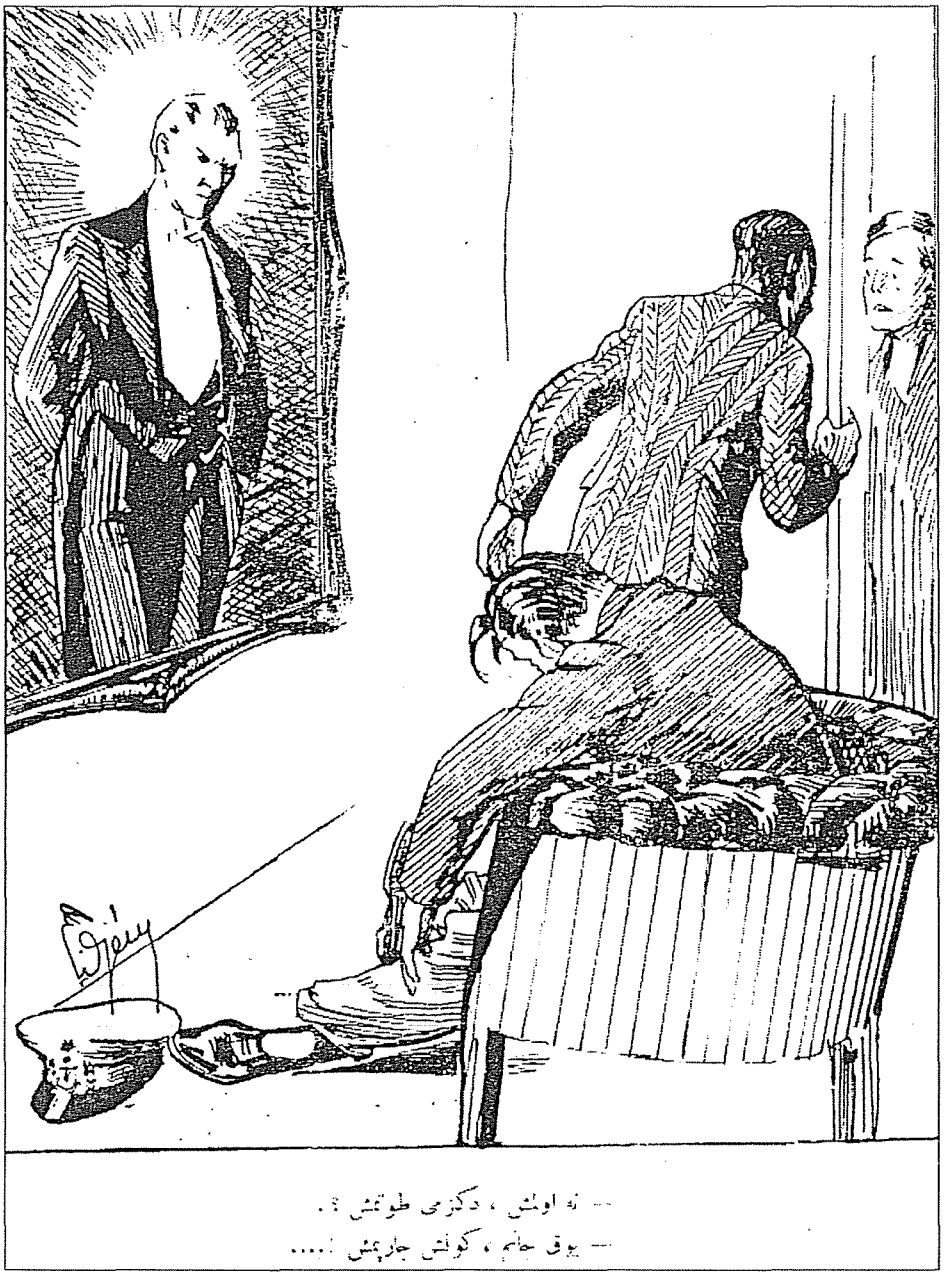
Tıpkı eski *Cem*'lerde olduğu gibi "Haftalık Laf ü Güzaf" başlıklı bölüm yeni dergide de ilk sayfalarda yer almaktadır. İlk sayılarda bu bölümün yazarı olarak "Vak'anüvis" imzası görülmektedir. Bu bilindiği gibi Refik Halid'in takma adlarından biridir. Ancak Refik Halid yurt dışında bulunduğundan bu yazıları yazması olanaksızdır. Bu imza ile yazan yeni kimse muhtemelen Cemil Cem'in kendisidir. Bu bölümün 3. sayıdan itibaren imzası "Akrep" olarak değiştirilecek ve Arap harfleriyle basılan son sayı olan 33. sayıya kadar bu imza devam edecektir.

Derginin bir diğer sürekli bölümünün adı da "Haftanın Dedikodusu" ismini taşımaktadır. Altında yine Refik Halid'in müstear adı olan "Kıvılcım" ismi görülmektedir; ancak 4. sayıdan sonra bu yazılar *Cimyoz* imzasıyla çıkacaktır. Bu bölüm eski *Cem*'de yoktur ama Cemil Cem'in ilk çalıştığı mizah dergisi olan *Kalem* de Salâh Cimcoz'un yazdığı devamlı bir köşedir. Yeni *Cem*'de bu köşeyi yazan kişinin "Cimyoz" takma adını kullanması bu köşenin yazarı olarak akla Salâh Cimcoz'u getirmektedir.

2. sayıdan sonra dergide "Fiske", "Firkete","Çimdik" ve "Durende" takma adları da görülmektedir. Bunlar da Refik Halid'in takma adlarıdır ve eski *Cem* ve *Kalem* dergilerinde Refik Halid'in kullandığı mahlaslardır. Cemil Cem'in bu mahlasları kullanmasının nedenini ve bu mahlaslar altında kimlerin yazdığını bulamadık.

Yeni *Cem*'in yazarları arasında o günün genç ve yetenekli yazarlarından Vâlâ Nurettin Vâ-Nû da bulunmaktadır. İlk önce kendi imzasıyla daha sonra Bebe Ruhi imzasıyla mizahi öyküleri yayınlanacaktır. Kendisi de Cemil Cem'in ölümü üzerine 11 Nisan 1950 tarihli *Akşam Gazetesi*'nde yazdığı makalede "*Sanat hayatına ikinci gelişinde hayli müddet beraber bulunduk*" demektedir.

Cem'in yazı ailesine katılan bir başka imza da şair Abdülbaki Fevzi'dir. Okuyucuların *Aydede*'den tanıdığı bu keskin dilli heccav şair de *Cem* ailesine katılmış ve "Derdmend" mahlasıyla nazmen yazdığı hicviyelerini sürekli olarak yayınlamıştır.

6. sayıdan itibaren "Kârilerimizin Sütunu" başlığından devamlı yeni bir bölüm görüyoruz. Burada okuyuculardan geldiği farz olunan mektuplar yayınlanacaktır.

7. sayıda tanınmış bir imza *Cem* ailesine katılacaktır. Bu "Gave-i Zalim" mahlasıyla yazan Hüseyin Suat (Yalçın)'dır. Hem hiciv şiirleri hem Ankara Hatıraları adıyla yayınladığı mizahi öyküleriyle dergide yerini alacaktır..

Daha sonraki sayılarda Cımbız, Cin, Şamama, Çerçi, Hafız Necip isimlerini kullanan yazarların mizahi öykülerine rastlıyoruz. Hafız Necip mahlasını kullanan yazar daha sonraları manzum hicviyeler de yazacak ve "Hafız Necip Efendi'nin Hatırat-ı Siyasiyesi" adıyla tefrika edilecek bir uzun hikaye de kaleme alacaktır. *Cem*'de manzum yazılarına rastlanan diğer iki yazar da Halit Fahri (Ozansoy) ile Muammer Lütfi'dir. Nef'i-i Zaman ve Tırtıl mahlaslarını kullanan yazarlar da *Cem*'de manzum hicviyeler yazmaktadır.

28. sayıdan itibaren "Haftanın Günleri" isimle yeni bir köşenin açıldığını görüyoruz. Bu bölümün yazarı B.S. mahlasını kullanmaktadır.

Bu dönemdeki "Cem"in son sayılarında birer perdelik komedi oyunlarına da yer verilmeye başlamıştır.

Bu arada Cem 1910'dan sonra çizip de yayınlayamadığı karikatürlerini de dergide peyderpey yayınlamıştır.

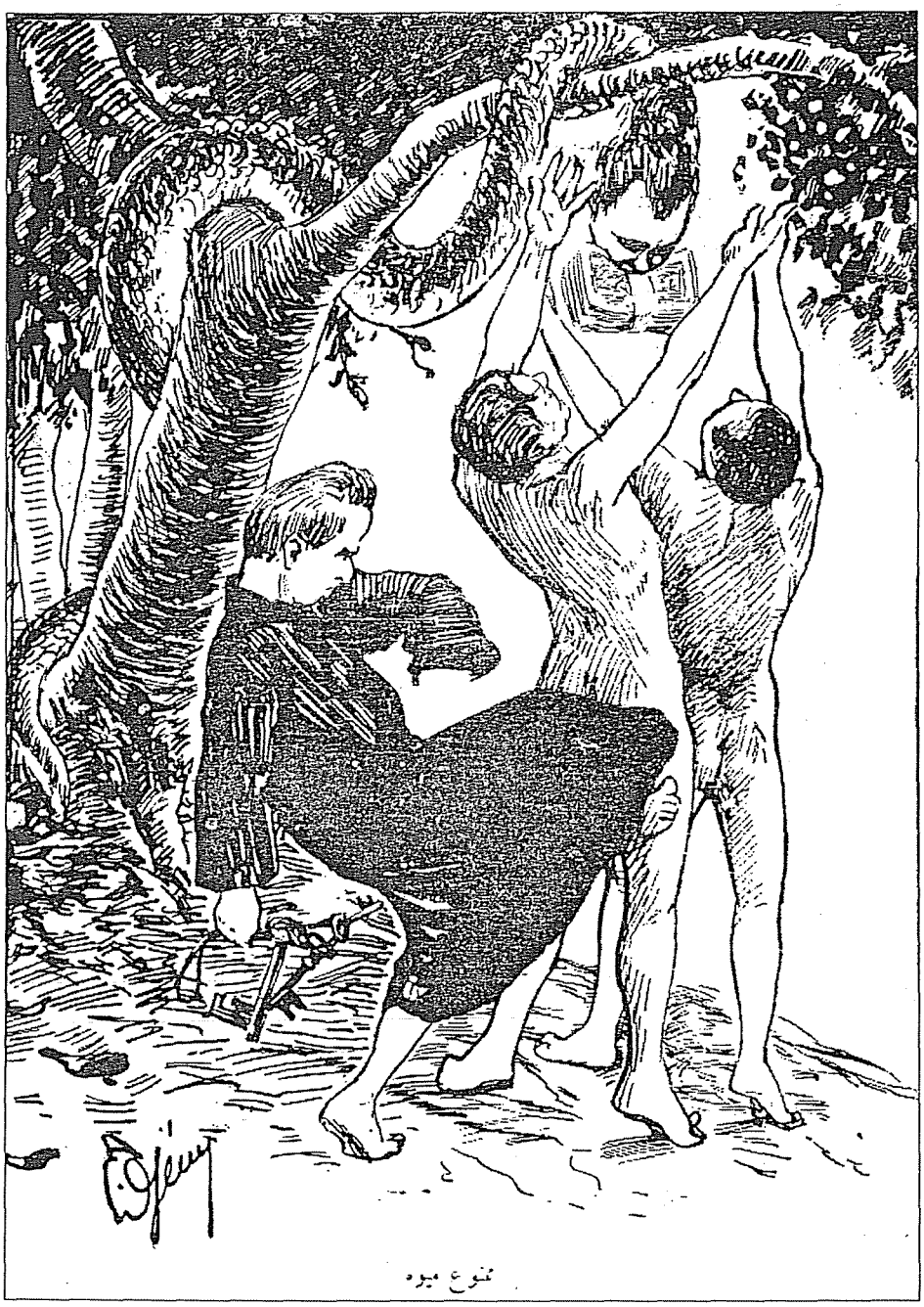
Görüldüğü gibi yeni *Cem*'in içeriği zengindir. Eski *Cem*'e göre yazar sayısı artmış ve işlenen konular çeşitlenmiştir. Eski *Cem* bütünü itibariyle Cemil Cem'in karikatürlerine ve Refik Halid'in yazılarına dayanırken bu kez pekçok yeni yazar dergide yazmaya başlamıştır.

Yeni *Cem*'in çizerlerine gelince Cemil Cem'in yanında dergide en az onun kadar karikatürleri yayınlanan yeni bir imzaya rastlıyoruz: İhap Hulusi.

İhap Hulusi (1898-1986) Türk Grafik Sanatı'nın ve reklam afişçiliğinin kurucusu ve büyük ustasıdır. Yaptığı Kulüp Rakısı. Ziraat Bankası, İş Bankası, Milli Piyango afişleri, *Alfabe* kitabı kapağı çizimleri bu konudaki ustalığının kanıtlarıdır. Almanya'da grafik sanatlar konusunda yüksek eğitim alan İhap Hulusi yurda döndükten sonra Almanca, İngilizce, Fransızca ve Arapça bildiğinden dolayı babasının zoruyla Dışişleri'ni intisap ettiyse de bir süre sonra memuriyet yapamayacağını anlamış ve istifa etmiştir. Ancak grafik sanatların ve reklamcılığın yeterli bir piyasası olmadığından geçimini sağlamak için karikatür çizmeye başlamış ve ilk önce *Akbaba*'da karikatürleri görülmüş; *Cem* çıkmaya başlayınca bütün mesaisini bu dergiye vermiştir. *Cem*'de çizilen karikatürlerin toplamının kendisi ile Cemil Cem'in arasında yarı yarıya paylaştırıldığını ifade edebiliriz. İhap Hulusi'nin çizgilerinin çok kuvvetli olduğunu söyleyebiliriz ama daha çok "tasvirci" bir niteliğini de belirtmek gerekir. Onun çizgilerinde Cemil Cem'in ustalığını ve özellikle portre karikatürlerindeki tam yerini bulan abartılı ama zarif çizgileri bulamayız.

Yeni *Cem* Dergisi'nin Yayın Politikası

Cem dergisini yeniden çıkarırken Cemil Cem'in genç Cumhuriyet yönetimiyle ters düşmemeye dikkat ederek eleştirilerini yapmaya çalışacağı dergisini takdim

yazısından anlaşılıyordu. Cemil Cem, bu politikasını dikkatle sürdürmeyi hiç ihmal etmedi ama mizacındaki muhalifliğin ve bir çizer olarak çirkinlikleri teşhir etme tutkusunun da etkisinden zaman, zaman kurtulamadı.

Cemil Cem'in Atatürk'e hep saygılı davrandığını onu hiçbir zaman karikatür konusu yapmadığını görüyoruz. Bir kere aşağıda ayrıntılı olarak değineceğimiz Yavuz-Havuz Davası'nda eski Bahriye Vekili Topçu İhsan bey'i yeren bir karikatüründe adı geçenin Atatürk resmi karşısında bayılmasını gösteren bir karikatür çizmiş ve altına şu satırları yazmıştır:

" –Ne olmuş, deniz mi tutmuş?

-Yok canım, güneş çarpmış !...."[5]

Dönemin Başbakanı İsmet İnönü'ye de saygılıdır. Dergide çok az İnönü karikatürüne rastlarız. Bu karikatürler de İnönü'yü eleştiren değil yücelten karikatürlerdir. Örneğin 11. sayıdaki "Memnu Meyva" alt yazılı yine Yavuz-Havuz davası ile ilgili karikatürde İsmet İnönü rüşvet ile mücadele eden bir kişi olarak resmedilmiştir.

Cem'in karikatürlerine konu ettiği tek bakan ise dönemin Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras) Bey'dir. O da pek kırıcı olmayan şekilde resmedilmektedir.

Sonuç olarak Cemil Cem'in gerek *Kalem*'de gerek *Cem*'in 1910-1911 arasındaki ilk dönemlerinde dönemin Sadrazamı İbrahim Hakkı Paşa, Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa ve İttihat Terakki'nin ileri gelen simaları Talat Paşa ile Cavit Bey'i hicveden karikatürleriyle karşılaştırıca bunların çok hafif kaldığını söyleyebiliriz.

---

5 *Cem*, Bsayı :3 , 29 Kanun-u evvel 1927, s.13

Cemil Cem yönetimin üst kademesine dokunamayınca eleştiri oklarını yeni rejimin de eleştirdiği kişilere yönetmeyi yeğlemiştir. Bu durumda da en çok hedef aldığı kişi Yavuz – Havuz Davası'nın kahramanı Topçu İhsan Bey olmuştur.

Cem'in yeniden çıktığı günlerin en güncel konusu Yavuz – Havuz meselesidir. 1925'de kurulan İkinci İsmet Paşa hükümetinde ilk kez kurulan Bahriye Vekaleti'nin üstlenen Atatürk'ün yakın arkadaşı ve güvenilir dostu Topçu İhsan Bey, o döneme göre çok yüksek bir meblağ olan 2-3 Milyon Lira'ya tamir edilmesi sözkonusu olan Yavuz Zırhlısı'nin tamiri için gerekli havuzun alımında suiistimal yapmak, rüşvet almak, Bakanlar Kurulu kararı olmasına karşın kişisel emirler vererek üstlenici firmaya yarar sağlamakla suçlanmaktadır. İhsan Bey Milli Mücadele'de önemli görevler üstlenmiş, İstiklal Mahkemeleri Reisliği yapmış bir kişidir.

İsmet İnönü 1928'de kurduğu yeni kabinesinde Bahriye Vekaleti'nin kaldırmış ve İhsan Bey'e görev vermediği gibi T.B.M.M.'ne başvurarak İhsan Bey'in Yüce Divan'a sevkini istemiştir. Bu istek T.B.M.M.'ce kabul edilecek ve İhsan Bey Yüce Divan'da yargılanıp iki yıl hapise mahkum edilecektir.

İşte yeni *Cem* Cumhuriyet'in üst kademe yöneticilerini eleştiremeyince bütün tenkit oklarını bu olaya çevirecek ve neredeyse bütün sayılarında Topçu İhsan Bey'i yeren iki, üç karikatüre yer verecektir. Bu husus dava bitinceye kadar neredeyse bir yıl devam edecektir.

Yine de Cemil Cem'in hakkını yememek gerekir. Topçu İhsan Bey olayından sonra yeni seçime girilirken Atatürk yayınladığı bir genelgede Halk Fırkası'ndan

aday olacak kişilerin milletvekillikleri devam ettiği sürece gerek devlete gerek özel teşebbüse ait olsun hiçbir şirketle ilişki kuramayacaklarını, idare meclisi azası olamayacaklarını bildirmiş ve bu gibi görevler üstlenenler de bu görevleri bırakmak zorunda kalmıştır. Buna neden, Topçu İhsan Bey'in kusurlarından birinin de bir komisyoncu firmaya ortak olmasıdır.

Cem bu olayı ikinci sayısında gayet zarif bir şekilde sarakaya almaktadır. Derginin kapağındaki karikatürde bir koltuğa kurulmuş bir milletvekili karşısında el pençe divan oturan kişi vardır. Karikatürün üstünde şu ibareyi gördüyoruz:

"Meclis-i İdarelerden mecburi istifalar münasebetiyle"

Karikatürün alt yazısı ise bayağı iğneleyicidir ve Atatürk'ün emriyle idare meçlislerinden istifade edenlerin samimiyetsizliğine işaret etmektedir:

"- *Yerime seni teklif edeceğim. Fakat üç şartım var:Maaşını benden alacaksın bu bir; işlere burnunu sokmayacaksın bu iki; işaretimi alınca istifa edip sıvışacaksın, etti üç.*

Cemil Cem, ihtiyatlı davranıp politik olarak güçlü olanlara saldırmamayı sürdürürken yukarıda değindiğimiz gibi o dönemde yine de tehlikeli olabilecek ufak eleştirilerle mesleğini sürdürürken politik olmayan kadın-erkek ilişkileri, belediye tenkidi gibi konularda eski "Cem" lere göre çok daha fazla karikatür ve yazılara dergisinde yer veriyordu. Ama içindeki muhalif sese de dayanamayıp yine çizmeyi aştığı oluyordu.

Bunun tipik örneği ilk sayının ilk sayfasındaki karikatürdü. Bu karikatürde birçok çakalın saldırdığı üstü başı paramparça bir adam çizilmiş ve karikatürün üstüne "Keşke vergi alınmayan bir memleket olsa!" yazılmıştı. Ağır vergiler altında vatandaşın hâlini gösteren bu karikatürün hem de *Cem*'in ilk sayısında çıkması aşağıda değineceğimiz gibi *Cem*'e dava açılmasına neden olmuştu. Buna karşın Cemil Cem'in fırsatı düştükçe bu gibi karikatürlerini yayınlamaya devam ettiğini görüyoruz Örneğin Ankara'da iş halletmek için kadınların kullanıldığı dedikoduları o günlerde pekçok söylentileri de birlikte getirmekteydi. Cemil Cem çizdiği bir karikatürde güzel bir kadınla yanyana bir kanapede oturan bir kişiyi resmetmekte ve onlara karşı yaşlı iş adamı kılıklı birine şu şu sözleri söyletmektedir.

"- *Şimdi telefonla müstacel bir iş için çağırdılar. İki saate kadar gelirim. Suzan yokluğumu hissettirme!...*"[6]

Bir iğneli karikatürde de bir milletvekiline karısı şöyle söylemektedir:

"-*Nasıl, kabul etmiyor musun? Hani sen mebus olurken her teklifi kabul ede-*

---

6 Cem, ,Sayı:4, 5 Kanun-isâni 1928 s.8

ceğine yemin etmemiş miydin. Dikkat et çarpılırsın![7]

Cemil Cem bu ihtiyatlı ama hınzırca eleştirilerini yaparken durumu dengelemek için rejimin o günkü muhaliflerini de ağır bir şekilde eleştirmeyi ihmal etmemektedir. Örneğin Rauf Orbay'ı "Eski kalyon kaptanı, gemi aslanı" diye sarakaya almakta Refet Paşa'yı dengesiz biri olarak tanımlamaktadır.

Bütün bunlardan çıkaracağımız sonuç şudur : Cemil Cem bu kez çizmeyi aşmamaya dikkat etmektedir. Üst yönetimi hiç bulaşmamakta eleştirilerini rejimin de mahkum ettiği kişilere yöneltmekte ama toplumsal yaralara değinirmiş gibi yaparak yine de eleştiri görevini yapmaya çalışmaktadır. Bu kadar ihtiyatlı olmasının nedeni ise aşağıda anlatacağımız ilk sayısının ilk sayfasındaki karikatür yüzünden kendisine karşı açılan davadır.

Cem'e Karşı Açılan Dava:

Yukarıda da değindiğimiz gibi yeni *Cem*'in ilk sayfasındaki karikatür hemen dikkati çekmiş ve ağır vergi yükü altındaki vatandaşın çakallar tarafından parçalanan bir insana benzetilmesi reaksiyona sebep olmuş ve Cemil Cem hakkında savcılık tarafından dava açılmıştır. Dönemin gazetelerinde yaptığımız incelemede İstanbul matbuatının bu olayı büyütmediğini görüyoruz. Mahkemede Hüseyin Rahmi, Salâh Cimcoz ve eski Baro Başkanı Lütfi Fikri'nin şahitlik yaptığını ve Cem lehinde konuştuklarını görüyoruz. Dava sonucunda Cem mahkum olmuştur. Bu haber *Cem*'in 8. sayısında okuyuculara duyurulmuştur. Ceza para cezasıdır. Mahkemenin Cemil Cem'e göreceli olarak insaflı davrandığı anlaşılmaktadır. Benzer davalarda daha ağır cezalara hükmedilmiştir. Örneğin bir yıl önceki benzer bir davada Halikarnas Balıkçısı hapise ve Bodrum'a sürgüne mahkum olmuştur.

Cem cezayı itaat ile karşılar ve sonucu bildirirken bazı kimselerle bu ceza alma konusunda yaptığını söylediği konuşmaları yayınlar. Bu kişiler *Cem*'in eleştiri oklarına hedef olan kişilerdir. Bu konuda birkaç örnek verelim:

Yazının başlığı *Cem*'in Mahkumiyeti'dir ve yazı aynen şöyle başlamaktadır:

"Kazaya rızadan başka elden ne gelir? Bir muhabirimiz Cem okuyucuları üzerinde bu mahkumiyet haberinin vücuda getirdiği tesiri anlamak istemiş ve bir anket yapmış, topladıklarını bize bildirmiştir.

Rauf Bey'den gelen telgraf:

Cem'in mahkumiyeti haberine teşekkür ederim Yalnız teessüf ediyorum ki vergi karikatüründen dolayı mahkum olmuş. Gönül arzu ederdi ki benim gibi hakiki

[7] Cem,, Sayı :31,19 Temmuz 1928 s.16

bir gemi aslanı kaptanı bir topçu uzantısı Bahriye vekili ile mukayese eden yazıları için mahkum olsun. O zaman şevkimiz iki kat olurdu. Ümit ederim ki ahiren daha şiddetlisine maruz kalır.

İmza
Kalyon Kaptanı
Mehmet Rauf

İhsan Bey'in cevabı
Ankara'da Keçiören Havuzpalas.
Cem'in mahkumiyetine memnun olmadım desem yalandır.Bu alem-i menamda beni Baytar Rasim ile görüştürdüğü için çekmesi gereken cezasıdır.Hele intihar komedyasını bir gün önce neşrederek Meclis'te bundan beklediğim tesiriti izale ve beni feci bir hale düşürmesini hiç unutamayacağım. Temennim daha kötü olmasıdır.[8]

Hâlen Cebel-i Bereket Mebusu
İhsan

Bu konuyu noktalamak için "Cem Davası" ile ilgili önce Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan ve sonra Cem'in 24. sayısında yayınlanan Hüseyin Suat (Yalçın) ın "Gave-i Zalim" takma adıyla yazdığı şiiri buraya alıntılıyoruz:

CEM DAVASI

Sordular ehl-i imamı hünere: Cem ne kişi
Anlatın zümre-i hükkama bu peymane keşi
Okuyor bildiğini yok mu bunun başka işi
Çatıyor devlete hatta bize ekşi, ekşi

Hüseyin Rahmi, o üstad-ı imam-ı âzam[9]
Etti divan-ı adalette vakurâne kıyam
Verdi etrafına hürmetle muhabbetle selam
Dedi râhâ tanırım bu Bilal-i Habeşi

---

[8] Burada sözkonusu olan İhsan Bey aleyhine Cem'de çıkan karikatürlerdir. Bunlardan birinde İhsan Bey rüyasında Baytar Rasim Bey'i görür. Baytar Rasim Bey İzmir Suikasdi davasında Atatürk aleyhine suikast tertibiyle suçlanan ve asılan bir kişidir.
[9] Hüseyin Rahmi Gürpınar

İsmi Cem,künyesi Cem, hasılı güldeste-i cem
O kadar nükteli ressam-ı debistan-ı irem
Bu sebepten sevilir ondaki eşkâli sitem
Bence bir tanedir âlemin bu sanat güneşi

Söze agaz ederek sonra imam-ı Cimcoz[10]
Dedi mazur görünüz, çünkü mizahın bu kokoz
Usta ressamıdır asla konamaz üstüne toz
Yoktur ısrar ederim bizde onun başka eşi.

Her ne resmetse bulur, can alacak noktaları
Budur işte hüner-i sanatının miyarı
Halisüddem vatan evladıdır olmaz haşarı
Onu divane eder fakat cem ateşi.

Çıktı meydana bir aslan gibi Lütfi Fikri
Dedi insaf ediniz gitmeyiniz pek ileri
Yok bu divaneliğin madde-i kanunda yeri
Bırakın siz bu felaketzede mecnun gebeşi

Bir zaman çok güzel üflerdi bu devranda "Ney"i
Zurnadır çaldığı şimdi çalamaz başka şeyi
Görür amma feleğin altını üstünden iyi
Hep yek oynar atacak olsa kazara düşeşi

Dalbudak çaldı "Cem" in resm-ü kalem manası
Zurnadır çaldığı şimdi çalamaz başka şeyi
Neye ey Gâve uzadı bu "eşek davası"
Bulacak ömrü "Cem" in mahkemede elli beşi

Bize kalsa den idik muhterem âzây-ı kaza
Vermeyin siz bu meram anlamaz insana ceza
Yetişir sırtına yüklendiği püsküllü bela
Sürüsün "Cem" diye neşrettiği biçare leşi...

---

[10] Salâh Cimcoz

Matbuata dair: Sıratı geçerken:

Mecmuacılar— Sıkı tutunun çocuklar!...

Devrin iktidar yanlısı en önemli gazetelerinden biri olan Cumhuriyet'te çıkan bu şiir Cemil Cem'e hoşgörü ile bakıldığının bir kanıtıdır.

Cemil Cem'in *Cem* dergisi 2 Ağustos 1928'deki 33. Sayısından sonra faaliyetini tatil etti.

***Cem*'in İkinci Dönemi :12 Aralık 1928 -2 Mayıs 1929**

Cemil Cem 2 Ağustos 1928'de "Cem" in yayınını tatil ederken zorunlu bir sebebi vardı. Çünkü Türkiye, Arap harflerinden Latin harflerine geçişin arifesindeydi. T.B.M.M. Latin harflerine geçişi kabul etmişti. Cemil Cem dergisini Latin harfleriyle yayınlamak için neşriyatına ara vermişti.

12 Aralık 1928'de "Cem"in Latin harfleriyle yayınlanan 34. sayısı çıktı. Dergi yine 16 sayfaydı , yine 15 kuruşa satılıyordu. Sahibi ve Müdürü : Cem idi.

Yeni *Cem*'in içeriği ise değişikti. 16 sayfanın sekiz sayfası tam sayfa karikatürlere ayrılmıştı. Eski mündericatından "Haftalık Lafü Güzaf", "Haftanın Günleri" ve "Karilerimizin Köşesi" yine vardı, bunların yanırda yazılara ayrılan kısma ancak bir mizahi öykü konulabiliyordu.

Dergi eski zengin içeriğinden çok şey kaybetmişti. Latin harflerinin kullanılmasındaki acemilikler ve büyük puntoların kullanılması derginin yazı kısmını çok zayıflatmıştı.

Derginin politikası ise iktidarla çok uzlaşmalı bir çizgi içinde olduğunu gösteriyordu. Bunda belki de yeni harflere geçerken büyük ölçüde müşteri kaybeden basına devlet yardımı yapılması sözkonusu olduğundan bu yardımdan pay alma arzusu da neden göstüerilebilir. Cemil Cem bu uzlaşı anlayışını 34. Sayıdaki şu yazısıyla da gösteriyordu.

"Muhterem Kârilere

Cem geçen yazın sıcak günlerinde bir müddet istirahat için kârilerinin müsaadesini almıştı. Bâb-ı âli'ye yerden kopan tozla, gökten yağan ateşin birbirine girdiği günlerde Cem bu müsaadeden bol bol istifade etti. Hatta mezuniyetini epeyi geçirmiş olmak endişesindedir....

Cem bu yaz tatilinden sonra kârilerinin elleri arasına avdet ederken tarihi ve muazzam bir tekamülü idrak etmiş olmakla mağrurdur. Her türlü bedi-i inkişafa engel olan çetrefil bir elifbanın ve zevksiz şekillerin lisanımızdan külliyen tardından sonra Cem de kendisine mevcut yüksek ve mütekamil şeklini bulacaktır.

Cem bu asri ve medeni kıyafetiyle ilk defa kârileriyle karşılaşırken, son büyük inkılâbın verdiği feyizle her zamankinden güzel, her zamankinden resimli olacağını vaat eder."

Cem'in Latin harfleriyle basılan 16 sayısı incelenirse derginin bütün yaşamındaki en zayıf ve etkisiz dönemin bu 16 sayı olduğu açıkça görülür. Yukarıda da vurguladığımız gibi dergide tam sayfa karikatüre ayrılan bölümler 8 sayfaya çıkmış, derginin yazıların bulunduğu bölümü çok azalmıştır. Arapça hurufata karşılık yeni kullanılan Latin hurufatın daha büyük punto olması da dergide daha az yazının yer alması sonucunu vermiştir. Bu yazılar ve karikatürler incelenirse bu dönemde Cemil Cem'in o alıştığımız muhalif çizgisinden tamamen uzaklaştığını, siyasal konulara neredeyse hiç girmediğini; kadın- erkek ilişkileri, sonradan görme zenginler, modaya uymaya çalışan kadınlar gibi pespâye konulara öncelik verdiğini görürüz.

Bu arada Latin harflerine geçmenin acemilikleri ve tam belirlenmemiş imla kurallarına uymama, sözcükleri yanlış yazma gibi hatalara da çok sık rastlanmaktadır.

O günlerde Latin harflerine geçmenin sıkıntısını bütün matbuatın çektiği bilinen bir gerçektir. Gazete ve dergi tirajlarında %80'lere varan düşüşler olduğu ve basına devlet yardımı yapıldığı da bilinmektedir.

Cemil Cem'in de bu tiraj düşmesinden etkilendiği muhakkaktır. Bunun bir kanıtı 27 Aralık 1928 tarihli 36. sayının sekizinci sayfasında *Cem*'in çizdiği karikatürdür. Karikatürün üst başlığı "Matbuata dair: Sıratı geçerken" şeklindedir. Karikatürde bir eşeğe binmiş dergi sahipleri resmedilmiştir. Hepsinin üstünde Akbaba sahibi Yusuf Ziya (Ortaç) vardır. Karikatürün alt yazısı ise:

"*Mecmuacılar – Sıkı tutunun çocuklar*" olarak kaleme alınmıştır.

Bu karikatür dergi sahiplerinin zor durumunu saptayan ve sırat köprüsü gibi zor bir geçitten geçtiklerini belirten bir tesbittir.

Mizah dergileri bu geçitten geçmeye muvaffak olamayacaklardır. Ençok satan mizah dergisi *Akbaba* bile bu dönemi atlatamayacak, okuyucu sayısının azalması

sonucu devlet yardımına rağmen yaşayamayacak ve kapanacaktır. Yusuf Ziya Ortaç bu durumu anlatırken derginin kapanmasını iki nedene bağlayacaktır. Nedenlerden biri okuyucu sayısının azalmasıysa ikincisi mizah dergilerinin doğasına aykırı olarak *Akbaba*'nın iktidarı savunmasıdır. Ortaç, bu nedenle Halk Fırkası Umumi Katibi Recep Peker ile konuştuğunu ve adıgeçenin iddialarını kabul edip dergisini yeniden çıkarmak için yardım vaat ettiğini çeşitli yazılarında belirtmektedir.[11]

Kişisel kanımız Cemil Cem'in dergisinin de *Akbaba*'yı etkileyen bu iki faktörden etkilendiğidir ve yine kanımızca Cemil Cem de işin farkına varmıştır. Bunu eskiden dergisinin niteliğine gösterdiği azami dikkati artık göstermemesinden de anlıyoruz. Bunun açık bir delili 14 Şubat 1929 tarihli 43. sayıda görülmektedir. Bu sayıda Cemil Cem'in çizdiği karikatürlerin alt yazılarına bakanlar şaşkınlık içinde bu yazılarla karikatürün alakasının ne olduğunu anlamaya çalışacaklardır. Mesela 6. Sayfadaki Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey'in karikatürün altında:

"*Sinema Yıldızları arasında yapılan güzellik müsabakasında birinci gelerek güzellik kraliçesi ilan idilen Meri Sifkons*" yazısı okunurken; 1. sayfada bu güzel kadına ait olduğu anlaşılan karikatürün altında:

Son fırtınada Kuruçeşme önünde yatan Kılıçalp isimli geminin üzerine düşerek arka kısmını fena halde hasara uğratan Janet gemisi İstinye'de tamirde" yazısı bulunmaktadır.

Okuyucular bu durumu Cemil Cem'in 4. sayfadaki açıklamasını okuyunca anlamaktadırlar. Derginin sahibine göre oruçlu olan ve el ile kulağını iftar topuna diken makinist bu hatanın sorumlusudur ve karikatürün altyazılarını dikkatsizce karıştırmış ve dergi böylece basılmıştır. Cemil Cem, okuyuculardan her resmin tahmin edecekleri altyazı ile birlikte mütalaa edilmesini rica etmektedir.

Bu açıklamamızın gösterdiği gibi Cem artık ipin ucunu bırakmıştır. Zaten çizdiği karikatürler de görüldüğü gibi karikatür değil bir Hollywood yıldızının resmi ile bir deniz kazasının resmedilmesidir.

Latin harfleriyle basılan *Cem*'in beklenen sonu tıpkı *Akbaba* gibi gelmiş ve dergi 2 Mayıs 1929 tarihli 49. sayısıyla ömrünü tamamlamışve kapanmıştır.

Bu arada çok sık tekrarlanan bir şehir efsanesine değinmek istiyoruz. Buda yargı tarafgndan "Cem" dergisinin kapatıldığı iddiasıdır. Bu konuda örnek olarak karikatür bahsinde ciddi çalışmaları ile tanınan Turgut Çeviker'den alıntı yapmak istiyoruz:

"*1927'de Cem"i ikinci kez yayınladı, Asıl nedenin "Yavuz-Havuz Davası"*

[11] Bu konuda dikkate değer bir çalışma için bakınız: Levent Cantek, *Yusuf Ziya'nın Akbaba mizah dergisi*, Tarih ve Toplum. Sayı:10, İstanbul, 2010, s.81-126

üzerine çizdiği karikatürler olmasına karşın bir karikatürün müstehcen olduğu gerekçesiyle 1929'da Cem kapatıldı. Bir rivayete göre gerçek neden Kurtuluş Savaşı sırasında karikatür çizmemiş olmasıdır. Derginin kapatılmasından sonra Atatürk tarafından Çankaya'ya davet edildi; bu görüşme sırasında Atatürk artık "yorulduğu gerekçesiyle "dinlenmesini" önerdi."[12]

Bu yazılanların en azından belgelerle kanıtlanması gerekir. Yani 1929 yılı gazetelerinde *Cem* dergisinin müstehcen karikatür yayınlanmasından dolayı kapatıldığını gösteren bir haberin varolduğunun ispatı lazımdır. *Cem*'in çıkan son sayısı 2 Mayıs 1929 tarihlidir. Tarafımızdan 1929 yılının Mayıs ayı *Cumhuriyet* gazeteleri taranmış böyle bir habere rastlanmamıştır. Belki bizim gözümüzden bu haber kaçmış olabilir ama müstehcenlik gerekçesi bize uygun gelmemektedir. Çünkü taradığımız *Cem* dergilerinde bu tanıma uygun bir karikatür yoktur. Zaten Çeviker de bu mazaretin yapay olduğunu asıl kapatma nedenlerinin başka olduğunu söylemekte ve asıl kapatma nedeni olarak "Yavuz-Havuz" davasında çizilen karikatürler veya Cemil Cem'in Kurtuluş Savaşı'nda karikatür çizmemesini göstermektedir.

Bizce bu iki varsayım da yanlıştır. Daha önce de değendiğimiz gibi "Yavuz-Havuz" davasında Cemil Cem'in çizdiği karikatürler kapatma konusu olamaz. Çünkü bu karikatürlerin muhatabı suçu sabit olup Yüce Divan'ca iki yıl hapise mahkûm olan Topçu İhsan Bey'dir. Adı geçeni T.B.M.M.'ne şikayet edip Yüce Divan'a sevkettiren ise İsmet İnönü'dür. Dönemin başbakanının suçladığı ve Yüce Divan'in mahkum ettiği bir zatı suçlamanın suç olması sözkonusu olabilir mi?. Cemil Cem üstelik bu karikatürlerinde Atatürk ve İsmet İnönü'yü yüceltmiş, özellikle İsmet İnönü'nün mücadele ettiği nüfuz ticareti ve rüşveti eleştirmiştir. "Yavuz-Havuz" karikatürleri Arap harfleriyle çıkan "Cem"in 3. sayısında başlamış ve davanın gündeminin devam ettiği 25. sayıya kadar sürmüştür. Daha sonra yargılama sonuçlanıp konu gündemden düştüğünden bu mesele ile ilgili yeni karikatürlere rastlamıyoruz. "Yavuz- Havuz" olayı ile ilgili son karikatürün çıkmasından sonra *Cem* 24 sayı daha çıkmıştır. Bu arada kapatılmayıp ta son karikatür çıktıktan bir yıl sonra bu nedenle kapatılması düşünülemez.Yani bu karikatürler nedeniyle Cem'in kapatılacağını söylemenin iler tutar tarafı yoktur.

Cemil Cem'in Kurtuluş Savaşı'nda karikatür çizmediği için kapatıldığı iddiası da havadadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Cemil Cem Cumhuriyet'in ilk iki yılında Güzel Sanatlar Akademisi Müdürlüğü yapmıştır. Böyle bir suçlama sözkonusu olsaydı herhalde hemen görevden alınırdı. Kurtuluş Savaşı sırasında Milli Mücadele karşıtı olduğu apaçık ortada olan *Aydede*'nin belli başlı muharrirlerin-

---

[12] Turgut Çeviker, *Cem, Cemil*, Osmanlılar Ansiklopedisi Cilt:I s.343

den Yusuf Ziya'nın yeni rejime biat ettikten sonra kurduğu *Akbaba* dergisinin hükümetçe desteklenmesi ise genç Cumhuriyet'in yöneticilerinin eski defterlerden ziyade mevcut ortamdaki davranışlara önem verdiklerini göstermektedir. Yusuf Ziya'nın *Aydede*'de yazmadan önce Ankara'ya gitmek için İnebolu'ya gittiği ama Ankara tarafından zararlı görülüp gerisin geriye İstanbul'a gönderildiğini de unutmayalım. Genç Cumhuriyet'in yöneticileri 1921'de zararlı gördükleri bir zatı 1925'te kendilerine uygun yazıları dolayısıyla destekler iken Kurtuluş Savaşı sırasında hiçbir aleyhte karikatürü görülmeyen Cemil Cem'i harcamak isteyeceği düşünülemez.

Kişisel kanımız Cemil Cem'in dergisinin kapanmasının nedeni Latin harflerinin kabulüyle bütün basında görülen okuyucu azalmasından ve okuyucunun kendisine teveccühünün sebebi olan muhalif çizgiden uzaklaşmasındandır. Bir dava sonucu kapandığı iddiası da daha önce değindiğimiz 1. sayının kapağındaki karikatür ile ilgili açılan davanın akıllarda kalması sonucudur sanıyoruz.

Sonuç:

Türk karikatür sanatının gerçek öncüsü ve ilk büyük ismi Cemil Cem, II. Meşrutiyet'i izleyen yıllarda başladığı karikatür çizme ve mizah dergisi çıkarma serüvenine erken Cumhuriyet yıllarında da devam etmek istemiş; bu amaçla 33 sayısı Arap harfleriyle 16 sayısı Latin harfleriyle 49 sayı çıkarmış ve olanaksızlıklar sonucu bu çabasını sürdürememiştir.

Cemil Cem bu ikinci girişiminde, ilk *Cem*'e göre iktidarlarla daha uzlaşmacı bir çizgi izlemiştir. Buna karşın özellikle Arap harfleriyle yayınlanan dergilerin gerek yazar ve konu çeşitliliği ve gerek yazı niteliği bakımından daha zengin olduğunu söyleyebiliriz. Karikatürler de ise eleştiri dozu ilk *Cem*'ler kadar sivri ve acıtıcı değildir ama yine de eleştirel açıdan kuvvetlidir.

Latin harfleriyle çıkan *Cem*'in 16 sayısı içinse olumlu konuşmaya olanak yoktur. Cemil Cem bu dönemde eleştiriyi bırakmış, sıradan konularla veya resmen olayları tasvir eden grafik ressamına dönüşen çizgilerle okuyucunun karşısına çıkmış; bu da okuyucu ilgisini azaltmış ve dergisi kapanmıştır.

Kanaatimizce bu durumu en iyi belirten Vâlâ Nurettin (Vâ-Nû) olmuştur:

"Karikatürist Cem'in sanat hayatı ömrünün sonuna kadar sürmediyse bunun sebebi muhalefet vadisinden muvafakat vadisine geçmiş bulunmasıdır. Bu vadide de sivri kalem ve çizgilerle sağü sola kâfi derecede hücum edilemez. Sanatkâr Cem'i öldüren bu olmuştur."[13]

---

13 Vâlâ Nurettin Vâ-Nû, *Karikatürist Cem Üzerine Bir Tahlil, 11 Nisan 1950 tarihli Akşam Gazetesi*